

HARCBAN A „NÉP ELLENSÉGEIVEL”

MÁTHÉ Áron: *Vörös karszalag. Ideiglenes karhatalmi osztagok 1944–1945-ben.*
Jaffa, Budapest, 2020. 232 oldal, 3999 Ft

Magyarország a II. világháború során 1944 augusztusától vált fokozatosan hadműveleti területté. A megszálló német csapatokat nyugat felé szorító szovjet Vörös Hadsereg maga is megszálló lett, s ez egyet jelentett hazánk szovjetizálásának kezdetével. Az uralomváltás hónapjaiban a hatalom kisajátításának alapját elsősorban a fegyveres erők megszervezése, illetve az azok feletti irányítás megszerzése jelentette. A Vörös Hadsereg támogatását élvező Magyar Kommunista Párt (MKP) tisztában volt azzal, hogy kényszerítő erő hiányában képtelen volna szovjet típusú rendszer bevezetésére, ezért már az első pillanatoktól az volt a célja, hogy minél nagyobb befolyásra tegyen szert a fegyveres szervek körében. A kommunisták ebbéli törekvéseibe nyújt számunkra alapos betekintést Máthé Áron történész–szociológusnak, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnökhelyettesének *Vörös karszalag* címmel írott könyve, ami 2020 szeptemberében jelent meg igényes kialakításban, a Jaffa Kiadónál.

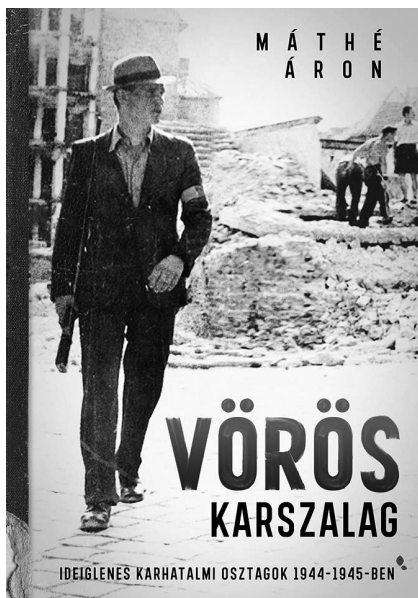
Nagy műgonddal készített monográfiájában a szerző kifejti, hogy a világháború végével a hatalmas anyagi- és vérveszteség nyomán Magyarországon a hadseregfejlesztés kérdése nem került napirendre, ami miatt a rendőrség válhatott a legfontosabb erőszakszervvé. A kezdeti időszakban a rendőrség előfutárjai a helyi, ideiglenes rendfenntartó karhatalmi alakulatok voltak, amik élet és halál urainak számítottak. Ezeket a fegyveres csoportokat sok esetben a szovjet megszállók hozták létre, vagy hagyták jóvá a megalkulásukat. A népnyelv – főként a kisebb településeken – „polic”, „policáj” vagy „policár” néven emlegette őket, míg a hivatalos iratokban inkább „nemzetőr”, „polgárőr” vagy „vörösör” néven szerepeltek. E testületek tagjai eleinte vörös vagy fehér, később pedig nemzeti színű karszalagot viseltek, noha a karszalag olykor vörös keresztet (!) mintájú is lehetett.

Máthé Áron meghatározása alapján a „polic” a megszállókkal történő kollaborálás egyik formája volt. Fő feladatuk a munkaerőnek tekintett helybéli, polgári lakosság összeszedése, valamint települési gyűjtőhelyre kísérése volt, ahonnan a szovjetek ún. „málenkij robotra”, azaz kényszermunkára szállították őket. Számos esetben a határ menti területeken a „policok” nem is magyar származású karhatalmisták, hanem

román gárdisták, vagy éppen jugoszláv partizánok voltak. A kollaboránsok másik két típusához a „muszkavezetők”, valamint a deportáló bizottságok tagjai tartoztak. Előbbiek tolmácsként vagy hely- és helyzetismeretükkel szolgálták a megszállókat. Előfordult, hogy nem civil, hanem katona, esetlegesen rendőr vállalta magára a „muszkavezető” szerepét. A deportáló bizottságok tagjai a kényszermunkára hurcolandók névjegyzékének összeállítását, módosítását végezték, de időnként a kiválogatási, döntési folyamatban is részt vettek. (A szerző ugyanakkor említést tesz arról, hogy a bizottságok, helyi hatóságok és eljáróságok

nem minden esetben tekinthetők kollaboránsnak, mivel sokszor fegyveres kényszer alatt álltak, megpróbáltak mentesítéseket kiharcolni, és megesett olyan is, hogy még a kommunisták dominálta eljáróságok sem tudtak az összeírások céljairól.)

A három kollaborációs csoport között volt átjárás, a szerepek sok esetben összemosódtak, vagy egymásra épültek. A szovjetekkel együttműködők köre rendkívül vegyes volt. Akadtak közöttük kommunista vagy szociáldemokrata meggyőződésű helybéli lakosok, de akár korábbi radikális jobboldali szervezetek tagjai is. Beszámolók szerint több helyütt egykori nyilaskeresztesek is felbukkantak a soraikban, viszont a számuk feltehetőleg nem volt magas. S megtalálhatóak voltak a korábbi üldözöttek, zsidók és munkaszolgálatosok is,

ám jelenlétük nem volt gyakori vagy általános a vidéki zsidóság 1944-ben történt deportálása következtében.

A kötet egy általános áttekintés után esettanulmányként néhány ideiglenes karhatalmi osztagot részletesebben is bemutat. A szerző tollából megismerkedhetünk az MKP 1945-ben alakult magánhadsergével, a Rendezőgárdával (más néven R-gárdával), melynek feladata a párt vélt vagy valós ellenfeleinek (fizikai) megfélemlítése volt, de nem riadtak vissza a gyilkosságoktól sem – fegyverhez nem egyszer úgy jutottak, hogy a kommunista pártszervek nyilas pártszékházakat foglaltak le a hátrahagyott fegyverezéssel együtt –, továbbá a politikailag megbízhatatlannak ítélt állampolgárok elhurcolása is hozzájuk volt köthető.

Egy másik hírhedt alakulat az 1944 őszen Miskolcon létrejött Magyarországi Kommunista Antináci Komitéje, azaz az ún. MOKAN Komité volt. E társaság története a legjobban dokumentált az ideiglenes, kommunista karhatalmi osztagok működése, deportálásokban való részvétele, illetőleg rendőrséggé alakulása szempontjából. Annak, hogy a MOKAN Komité a borsodi megyeszékhelyen testületileg rendőrségként kezdetben funkcionálni, többek között az volt az egyik fő oka, hogy a szovjetek elhurcolták a miskolci rendőrség állományának egy részét. A csoport tagjai kulcsszerepet játszottak az MKP helyi szervezetének létrehozásában, csakúgy, mint a miskolci közigazgatás megszervezésében és ellenőrzés alá vételében. 1945 januárjában a MOKAN Komité fegyveresei gyűjtötték össze azt a 433 „németajkú és nevű” polgári lakost – a jelentős részük valójában nem is volt német származású –, akiket aztán a megszállók a Szovjetunióba deportáltak jóvátételi kényszermunkára. 1946 nyarán pedig az osztag egykori tagjai közül vélhetően többen is részt vettek, de legalábbis tettestársként asszisztáltak a miskolci antiszemita pogromhoz, amelynek keretében a feldühödött

tömeg végzett két árdrágítással vádolt, zsidó származású személlyel.

A *Vörös karszalag* egyik komoly erénye, hogy az esettanulmányok sorában Kolozsvárról is értekezik, hiszen Erdély kulturális fővárosa 1944 őszéig még hazánkhoz tartozott. Máthé Áron több hasonlóságot és különbséget felsorolt a magyarországi és erdélyi történelem között. Előbbiek közé tartozott a (pillanatnyi) németellenes él, valamint az uralomváltás során alakult karhatalmi egységek szerveződésének és felfegyverzésének módjai. A különbségek sorába illeszkedett, hogy Kolozsvárott maguk a rendfenntartó szervek tagjai is veszélyben voltak a szovjetek elhurcolásai miatt, illetve a Magyarországon tapasztalt politikai alapú és irányultságú terror nem volt jellemző a részükre, mivel a térséget etnikai vonatkozású terror sújtotta a románok részéről, ami a kommunistákat is érintette.

A kötet záró fejezete az ideiglenes karhatalmi alakulatok végét taglalja, amelyeket fokozatosan váltott fel a rendőrség. Az ország szovjet típusú „átállítása” során ugyanis az MKP szigorú központi ellenőrzésre törekvő politikája érdekében ezen osztagok visszafogása állt, még ha korábban pillanatnyi céljai megvalósítása okán támaszkodott is rájuk, s fedezni próbálta a tevékenységüket. A kiépülőben lévő diktatórikus rendszer alapállását jól szemléltették a magas rangú kommunista politikus, Vas Zoltán szavai, aki úgy vélte, hogy „most már nemcsak politikailag, hanem államhatalmilag is nekünk, kommunistáknak kell megszabnunk, kiket tartunk a nép ellenségeinek”. A továbbiakban tehát a „nép” kommunisták által kikiáltott és megbélyegzett „ellenségeivel” szemben a rendőri és államvédelmi erők léptek fel, s nem azok az alkalmi rendfenntartó csoportok, melyeknek szomorú **történetét közérhető stílusban és hiteles módon mutatja be Máthé Áron** a *Vörös karszalag* hasábjain.

GALI MÁTÉ